
SpareBank 1 Ringerike Hadeland

Pilar 3

Per 31.12.2017

0 Innhold

0	Innhold.....	2
1	Innledning.....	4
2	Visjon, forretningsidé og strategi	4
2.1	Visjon og kjerneverdier	4
2.2	Forretningsidé	4
2.3	Strategi og målsetting	4
2.3.1	Overordnet strategi.....	4
2.3.2	Strategiske mål – marked.....	4
2.3.3	Økonomiske mål.....	5
2.4	Finansielle nøkkeltall for 2017 (2016)	5
3	Kapital og kapitalkrav	6
3.1	Kapitaldekningsregelverket.....	6
3.2	Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital.....	6
3.3	Pilar 2 – Vurdering av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging.....	7
3.4	Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon.....	7
3.5	Fremtidige regulatoriske endringer.....	8
4	Konsolidering.....	9
5	Risiko- og kapitalstyring.....	10
5.1	Overordnet risikoprofil.....	10
5.2	Risikoområder	10
5.3	Rammeverk for risikostyring	11
5.3.1	Overordnet risikovurdering.....	11
5.3.2	Risikovurdering på prosessnivå	11
5.3.3	Kartlegging og vurdering av kontroller.....	12
5.3.4	Løpende ledelsesoppfølgingsaktiviteter / handlingsplaner	12
5.3.5	Løpende rapportering	12
5.3.6	Samlet rapportering (ICAAP m.m.).....	12
5.4	Risikostrategier.....	13
5.5	Organisering av- og ansvaret for risikostyringen	13
5.6	Roller og ansvar	14
5.7	Kapitalmål og kapitalplan	15
5.8	Bankens prosess for risiko- og kapitalstyring	16
6	Regulatorisk kapitaldekning (pilar 1).....	18
7	Styring og kontroll av risiko	20
7.1	Kredittrisiko	20

Misligholdssannsynlighet (PD)	20
Eksponering ved mislighold (EAD).....	21
Tap gitt mislighold (LGD):	21
7.2 Markedsrisiko	23
7.3 Likviditetsrisiko	24
7.4 Operasjonell risiko.....	26
Styring og kontroll	27
8 Vurdering av kapitalbehov (pilar 2).....	28
8.1 Kredittrisiko	28
8.2 Markedsrisiko	28
8.3 Likviditetsrisiko.....	29
8.4 Operasjonell risiko.....	29
8.5 Risiko knyttet til fremtidige pensjonsforpliktelser	29
8.6 Andre Pilar 2 tillegg	30
8.6.1 Risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva	30
8.6.2 Systemrisiko.....	30
8.6.3 Risiko for overdreven gjeldsoppbygging	30
8.6.4 Forsikringsrisiko.....	31
8.6.5 Eierrisiko	31
8.6.6 Strategisk-, forretnings- og omdømmerisiko	32
8.7 Samlet pilar 2-kapitalbehov.....	32

1 Innledning

Dette dokumentet gir en beskrivelse av risiko- og kapitalstyring i SpareBank 1 Ringerike Hadeland. Dokumentet skal dekke kapitaldekningsreglenes spesifikke krav om offentliggjøring av finansiell informasjon (Pilar 3). Informasjonen er ment å gi markedsaktører bedre grunnlag for å vurdere:

- Bankens risikonivå
- Bankens risikostyring og kontroll
- Bankens kapitalsituasjon og kapitalbehov

Kapitalbehov for risikoer som ikke dekkes av pilar 1, pilar 2, er beregnet per 30.09.2017. Øvrig risikoinformasjon er basert på offisielle tall per 31.12.2017 samt uttrekk fra bankens porteføljestyringssystem PorTo per 31.12.2017. Det vises også til bankens årsrapport 2017 med noter for ytterligere informasjon om bankens risiko og risikostyring

2 Visjon, forretningsidé og strategi

2.1 Visjon og kjerneverdier

Bankens visjon er: «SpareBank 1 Ringerike Hadeland – den anbefalte banken»

Banken har kjerneverdiene: «nær, dyktig, fremtidsrettet og engasjert»

2.2 Forretningsidé

SpareBank 1 Ringerike Hadeland er en solid, lønnsom og selvstendig sparebank med hovedvekt i markedsområdene Ringeriks- og Hadelands- og Nittedalsregionen.

Banken tilbyr et bredt spekter av finansielle tjenester til personkunder, små og mellomstore bedrifter og offentlig sektor.

2.3 Strategi og målsetting

2.3.1 Overordnet strategi

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har som mål å være et lønnsomt og solid finanskonsern som er attraktiv for kunder, egenkapitalbevisiere, medarbeidere og lokalsamfunnet. Den overordnede strategien skal gjenspeile disse ambisjonene.

Vi skal:

- sikre kapitaltilgang og beslutningskraft slik at vi bidrar til lokal verdiskapning i regionen
- bygge langsiktige kunderelasjoner ved å ha et sterkt kundeengasjement
- tilby kundene fremtidsrettede produkter, tjenester og løsninger
- beholde, utvikle og tiltrekke oss dyktige medarbeidere
- bygge arbeidsglede, initiativ, endringsvilje og tillit
- bidra til utvikling av lokalsamfunnene gjennom samspill med Sparebankstiftelsene
- være en aktiv deltaker i SpareBank 1 Alliansen slik at vi får stordriftsfordeler, kompetansedeling og produkttilgang.

2.3.2 Strategiske mål – marked

- SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal ha finansbransjens mest attraktive merkevare i sitt markedsområde og være best på kundeopplevelser

- SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal styrke sin ledende posisjon i Ringeriks- og Hadelandsregionen og forsterke posisjonen i Nittedalsregionen

2.3.3 Økonomiske mål

2.3.3.1 Lønnsomhet og egenkapitalavkastning

- Egenkapitalavkastning min. 7 %-poeng høyere enn 5 års statsobligasjonsrente
- Være blant de tre beste i Samarbeidende Sparebanker med hensyn til egenkapitalavkastning hensyntatt EK-andel

2.3.3.2 Kostnadseffektivitet

- Målsetting om en kostnadsprosent fra ordinær bankdrift – cost/income – innenfor 48 % i løpet av 1. halvår 2018
- Være blant de tre bankene i Samarbeidende Sparebanker med lavest kostnadsprosent

2.3.3.3 Netto provisjonsinntekter

- Være blant de tre beste i Samarbeidende Sparebanker med hensyn til vekst i netto provisjonsinntekter eksklusiv provisjonsinntekter fra SpareBank 1 Boligkreditt og EM 1.

2.3.3.4 Utdelingspolitikk

- SpareBank 1 Ringerike Hadeland har som målsetting at minst halvparten av eierkapitalens andel av årsoverskuddet etter skatt i konsernet skal utbetales som kontantutbytte, og tilsvarende at minst halvparten av grunnfondskapitalens andel av overskuddet utbetales som gaver
- Ved fastsettelsen av utbytte vil det bli tatt hensyn til bankens resultatutvikling, markedssituasjonen, stabilitet i utbytte samt behov for kjernekapital

2.3.3.5 Kapitaldekning

- Konsernet har mål om å ha ren kjernekapitaldekning på minimum 15 %
- Konsernet har som mål å ha en total kjernekapitaldekning på minimum 15,5%
- Konsernet har mål om å ha samlet kapitaldekning på minimum 17,5 %

2.4 Finansielle nøkkeltall for 2017 (2016)

- Konsernresultat: 331,5 mill. kroner (326,9 mill. kroner)
- Resultat før skatt: 413,5 mill. kroner (411,6 mill. kroner)
- Egenkapitalavkastning: 10,6 % (11,7 %)
- Tap på utlån: 7,9 mill. kroner (13,9 mill. kroner)
- 12-måneders utlånsvekst inkl. lån overført SpareBank 1 Boligkreditt: 6,1 % (8,2 %)
- 12-måneders vekst i innskudd: 3,8 % (3,4 %)
- Ren kjernekapitaldekning: 18,4 % (15,9 %)
- Resultat per egenkapitalbevis konsern: 20,51 kroner (22,51 kroner)

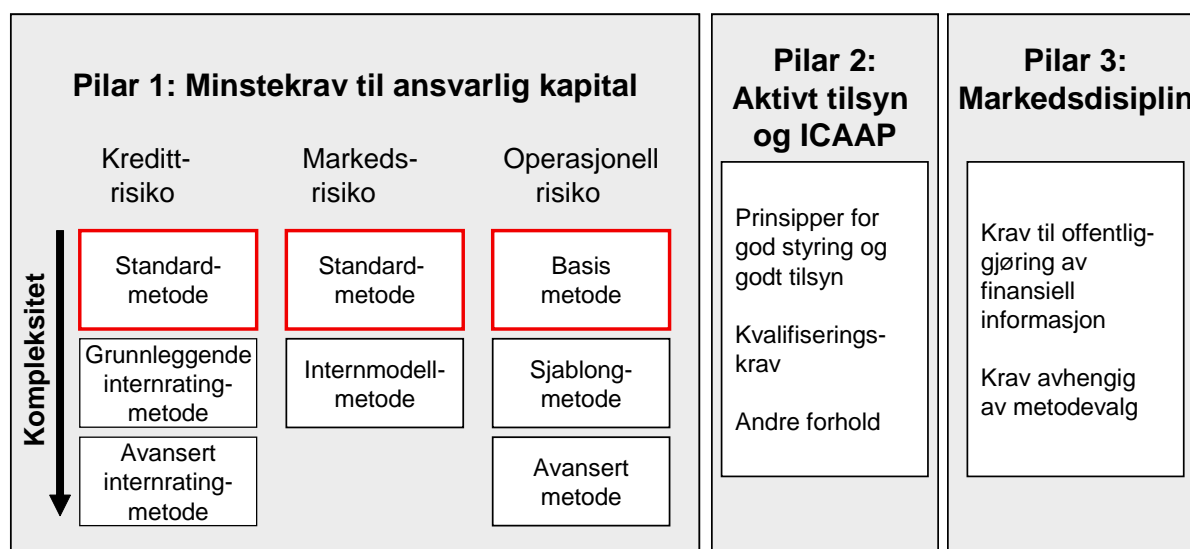
3 Kapital og kapitalkrav

3.1 Kapitaldekningsregelverket

Kapitaldekningsregelverket baseres på tre pilarer, hvorav pilar 3 dekkes av dette dokumentet.

- Pilar 1 omhandler minimumskrav til ansvarlig kapital
- Pilar 2 vurdering av samlet kapitalbehov og tilsynsmessig oppfølging
- Pilar 3 omhandler markedsdisciplin og krav til ekstern rapportering av risikoforhold

Kapitaldekningsregelverket inneholder ulike metoder for beregning av kapitalkravet i pilar 1 og pilar 2. SpareBank 1 Ringerike Hadeland benytter, som de fleste sammenlignbare banker, standardmetode for beregning av Kreditt risiko og Markedsrisiko og basismetoden for Operasjonell risiko.

3.2 Pilar 1 – Minimumskrav til ansvarlig kapital

Det følger av loven at banker som minimum skal ha en ren kjernekapital, kjernekapital og ansvarlig kapital på henholdsvis 4,5, 6 og 8 % av risikovektet beregningsgrunnlag. I tillegg skal bankene ha en bevaringsbuffer på 2,5 %, en systemrisikobuffer på 3 % og en motsyklisk kapitalbuffer mellom 0 og 2,5 %. Systemviktige banker skal i tillegg ha en buffer på 2 %. SpareBank 1 Ringerike Hadeland er ikke definert som systemviktig. Bufferkravene skal oppfylles med ren kjernekapital. Til sammen gir dette banken et minste- og bufferkrav til ren kjernekapitaldekning, kjernekapital og kapitaldekning etter pilar 1 som oppsummert i tabellen under:

	31.12.2017	
	Systemviktige	Øvrige
Ren kjernekapitaldekning	14,0 %	12,0 %
Kjernekapitaldekning	15,5 %	13,5 %
Kapitaldekning	17,5 %	15,5 %

Finansdepartementet besluttet 14. desember 2017 at nivået på det motsykliske bufferkapitalnivået holdes uendret på 2 % gjeldende fra 31. desember 2017.

3.3 Pilar 2 – Vurdering av samlet kapitalbehov og individuell tilsynsmessig oppfølging

I tillegg til minstekrav til ansvarlig kapital etter pilar 1, krever pilar 2 i kapitaldekningsregelverket at bankene gjennomfører en intern kapitalvurderingsprosess (Internal Capital Adequacy Assessment Process - ICAAP) for å ta stilling til foretakets samlede kapitalbehov.

Kapitalbehovet skal dekke risikoer som det ikke i tilstrekkelig grad er tatt hensyn til i beregning av minimumskravet etter pilar 1. Det skal også dekke risiko forbundet med at kvantifisering av risiko og kapitalbehov er basert på metoder og data som inneholder usikkerhet.

Banken skal også ha en kapitalplan med kapitalmål som skal ta hensyn til at kapitalbehovet skal være framtidsrettet og ta hensyn til forretningsplaner, vekst og tilgang til kapitalmarkedene. Kapitalbasen skal være tilstrekkelig for å gjennomleve en nedgangskonjunktur med negative resultater og vansker med innhenting av ny kapital.

Bankenes vurdering av egen likviditets- og finansieringsrisiko (Internal Liquidity Adequacy Assessment Process - ILAAP) skal utgjøre en viktig del av foretakenes samlede risikovurdering. Det skal vurderes om bankens likviditetsreserver og finansieringsstruktur er tilstrekkelig og om kvaliteten på styring og kontroll er tilfredsstillende. Vurderingen kan gjennomføres som en del av ICAAP og omtales i samme dokument.

Finanstilsynet er pålagt å evaluere ICAAP/ILAAP-prosessen og resultatene av prosessen i den enkelte bank (Supervisory Review Evaluation Process - SREP). På bakgrunn av SREP-vurderingen og bankens svar på Finanstilsynets vurdering fattet Finanstilsynet vedtak om kapitalkrav i pilar 2. Kapitalkravet i pilar 2 blir offentliggjort. Ved mangelfull etterlevelse av regelverket, kan Finanstilsynet fastsette individuelle kapitalkrav, kreve redusert risikonivå eller kreve forbedret styring og kontroll.

Rundskriv 12/2016 beskriver hovedelementene i metoden for å vurdere bankenes samlede risikonivå og tilhørende kapitalbehov. Rundskrivet omtaler inndeling av finansforetakene i fem grupper med betydning for hyppigheten av vurderingene. Finanstilsynet har besluttet at SpareBank 1 Ringerike Hadeland for tiden skal inngå i gruppe 3. Det innebærer at Finanstilsynet vil foreta en detaljert vurdering av bankens kapitalbehov minst hvert tredje år.

Finanstilsynet har fastsatt bankens pilar 2-krav til 1,7 % av beregningsgrunnlaget, jevnfør vedtak av 4. februar 2018. Pilar 2-kravet skal dekkes av ren kjernekapital, og kravet trer i kraft 31. mars 2018

3.4 Pilar 3 – Offentliggjøring av informasjon

Formålet med pilar 3 er å supplere minimumskravene i pilar 1 og den tilsynsmessige oppfølging i pilar 2. Pilar 3 skal bidra til økt markedsdisiplin gjennom krav til offentliggjøring av informasjon som gjør det mulig for markedet, herunder analytikere og investorer, å vurdere institusjonens risikostyring, risikomåling og kapitaldekning. Rapporteringskravet i forhold til pilar 3 fremgår av kapitalkravsforskriftens del IX, kapittel 45 og 46.

Informasjonskravene fører til at alle institusjoner skal publisere informasjon om organisasjonsstruktur, risikostyringssystem, rapporteringskanaler samt hvordan risikokontrollen er oppbygd og organisert. Videre er det gitt detaljerte krav til offentliggjøring av kapitalnivå og struktur samt risikoeksponeringer, der sistnevnte avhenger av hvilke beregningsmetoder bankene benytter i pilar 1.

3.5 Fremtidige regulatoriske endringer

Banken følger det regulatoriske landskapet tett for å være forberedt på effekten av kommende endringer. Nedenfor gis en kort oppsummering av de viktigste regelverksprosesser som nå pågår internasjonalt og nasjonalt.

Område	2016	2017	2018	2019	2020	Kommentar
Eierrisiko: CRD IV-overgangsregler for ikke-vesentlige eierandeler i andre finansinst.	Gradvis innfasing	Gradvis innfasing	Fullt innfasert			
Eierrisiko: Konsolidering av eierandeler i finansielle foretak	Eierandel >20 %	Eierandel =10%<20%	Eierandel <10%			
Markedsrisiko: Ny standardmetode				Ultimo 2019		<ul style="list-style-type: none"> Ny standarder godkjent i januar 2016. Sentrale endringer, tydeligere, mer konkret og detaljert definisjon av handels-kontra bankportefølje. Antas å ha liten effekt for banken. Per 31.12.2017 utgjorde pilar 1-kravet knyttet til markedsrisiko 0,2 prosent av beregningsgrunnlaget.
Operasjonell risiko: Ny standardmetode	Vedtatt i Baselkomiteen 7.12.2017. Standarden er minstekrav og de skal senest implementeres januar 2022. Det enkelte land kan implementere tidligere, og ha strengere krav. Neste steg på veien for vår del er implementering i EU gjennom ny CRD/CRR og implementering i EØS-avtalen og norsk lovverk					<ul style="list-style-type: none"> Kapitalkravet skal fortsatt beregnes med bankens inntekter som det primære grunnlaget, men der inntektsfaktoren fastsettes noe mer avansert enn etter dagens metoder, og det relative kapitalkravet vil øke med størrelse og der god risikostyring skal premieres. Antas å ha positiv effekt på bankens kapitaldekning
Kreditt risiko: Ny standardmetode						<ul style="list-style-type: none"> Mer risikosensitive risikovekter Antas å ha positiv effekt på bankens kapitaldekning
SMB-rabatt	Vil tre i kraft når EU-fordringen som omhandler rabatten tas inn i EØS-avtalen. Tidspunkt for implementering ikke avklart.					<ul style="list-style-type: none"> Antas å ha positiv effekt på bankens kapitaldekning

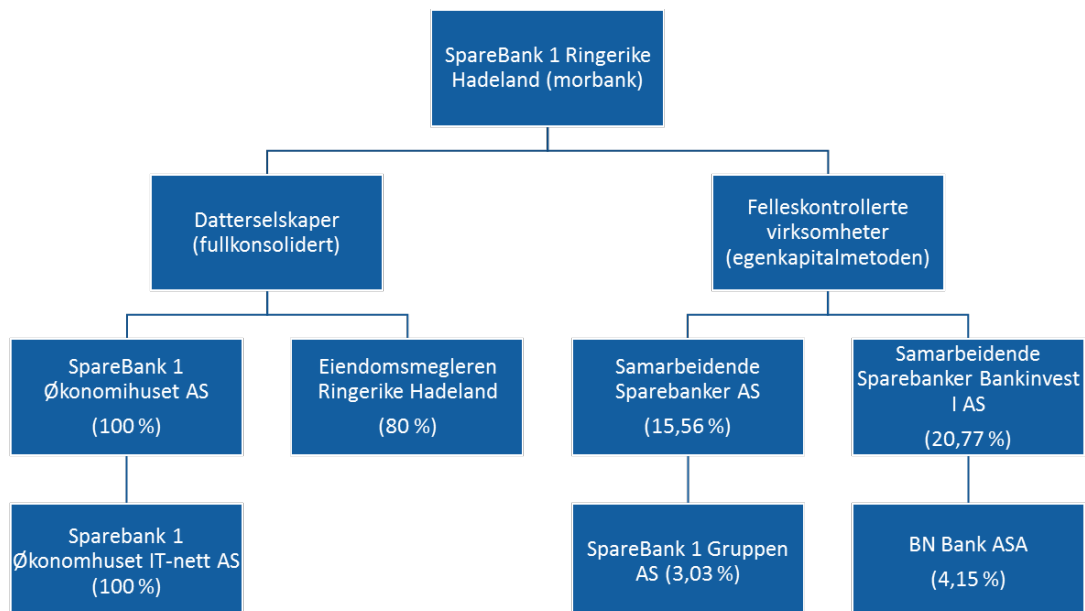
Område	2016	2017	2018	2019	2020	Kommentar
Leverage ratio: Krav til uvektet kjernekapital		Min. 5% fra 30.06.17				<ul style="list-style-type: none"> Leverage ratio var 11,2 % per 31.12.17
LCR: Minstekrav til «kortsiktig» likviditet i en stresset situasjon	Minst 80% pr 31.12	Minst 100% pr. 31.12				<ul style="list-style-type: none"> LCR var 150 % per 31.12.17
NSFR: Minstekrav til stabil og langsiktig finansiering (ikke vedtatt enda)			100 % fra ultimo 2018			<ul style="list-style-type: none"> NSFR var 123 % per 31.12.17
MREL: Minstekrav til stabil og langsiktig og konvertibel gjeld (ikke vedtatt enda)	Tidspunkt for innfasing er ikke vedtatt enda, men MREL-kravet er forventet å implementeres tidligst 2020					
IFRS 9: Finansielle instrumenter (eiendeler og gjeld, tapsmodell)			01.01			<ul style="list-style-type: none"> Under IFRS 9 skal nedskrivningene på utlån bygge på mer framoverskuende vurderinger enn under gjeldende regelverk. Det kan øke bankenes utlånstap, både når regelverket blir implementert og i nedgangstider når kredittrisikoen øker Banken har analysert virkningen av å implementere IFRS 9 på bankens utlånstap og kapitaldekning. Resultatet viser at tapsavsetningen vil være om lag på samme nivå som under «gammelt» regelverk

Ny standardmetode for kreditt-, markeds- og operasjonell risiko, samt innføring av SMB-rabatten antas ha en positiv kapitalmessig effekt for banken.

4 Konsolidering

Konsernet SpareBank 1 Ringerike Hadeland omfatter per 31. desember 2017 morbanken, to datterselskaper og to felleskontrollerte virksomheter. Konsernet ble i februar 2017 besluttet omstrukturert ved overdragelse av morselskapets aksjer i SpareBank 1 Økonomihuset IT-nett AS til SpareBank 1 Økonomihuset AS.

Bankens investering i de overnevnte datterselskapene faller inn under størrelsesunntaket i konsolideringsforskriften § 5, 3. ledd, og det utarbeides således ikke kapitaldekning på konsolidert nivå.

5 Risiko- og kapitalstyring

5.1 Overordnet risikoprofil

Kjernevirksomheten til SpareBank 1 Ringerike Hadeland er å skape verdier gjennom bevisst risikotaking. Banken bruker betydelige ressurser på å utvikle gode risikostyringssystemer og -prosesser.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal ha en moderat risikoprofil. Bankens risikostyring og –oppfølging støtter opp under den strategiske utviklingen og bidrar til å sikre at ingen enkelthendelse skal kunne skade bankens finansielle stilling i vesentlig grad. Dette skal oppnås gjennom:

- en sterk organisasjonskultur med høy bevissthet om risikostyring
- riktig kapitalallokering og tilstrekkelig kapitalnivå utfra vedtatt forretningsstrategi og risikoprofil
- utnyttelse av synergi- og diversifiseringseffekter

5.2 Risikoområder

Banken identifiserer og styrer risiko innenfor følgende overordnede risikoområder:

Kredittrisiko: Risiko for tap som følge av kundens manglende evne eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser knyttet til utlån, kreditter, garantier og lignende.

Markedsrisiko: Risiko for tap som skyldes endringer i markedsbetingelser eller variabler som renter, valutakurser og verdipapirmarkeder. Markedsrisiko oppstår som følge av at banken har posisjoner i ulike finansielle instrumenter. Dette inkluderer aksje- og renterisiko.

Likviditetsrisiko: Risiko for at banken ikke klarer å finansiere økninger i eiendelene og innfri sine forpliktelser etter hvert som finansieringsbehovet øker eller refinansiere sine forpliktelser ved forfall.

Operasjonell risiko: Risiko for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser.

Eierrisiko: Risiko for tap av innskutt kapital eller nødvendig påfyll av ny kapital i strategiske eierselskaper som følge av den risikoen som det enkelte selskapet påtar seg i sin drift.

Omdømmerisiko: Risiko for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet, dvs. hos kunder, motparter, egenkapitalbevisere og myndigheter.

Strategisk risiko: Risiko for svikt i inntjening som følge av feilvalgte strategiske beslutninger, endringer i rammebetingelser, dårlig implementering av beslutninger eller manglende tilpasning til endringer i rammebetingelser.

Compliance risiko: Risiko som følge av brudd på / manglende etterlevelse av lover, forskrifter, reguleringer eller etiske standarder.

Forretningsrisiko: Risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger ut fra andre forhold enn kreditt, markeds-, operasjonell- og/eller likviditetsrisiko.

Risiko knyttet til fremtidige pensjonsforpliktelser: Risikoen for verdifall på aktiva i pensjonsordningen og risikoen for økte pensjonsforpliktelser som følge av levetidsforventninger/ dødelighetsforutsetninger, lønnsvekst, G-regulering, pensjonsregulering og endring i diskonteringsrente.

Systemrisiko: Risiko for at en ustabil finansiell situasjon blir så omfattende at det fører til en systemsvekkelse hvor økonomisk vekst og velferd blir alvorlig skadelidende.

Risiko for overdreven gjeldsoppbygging: Risiko som følge av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging.

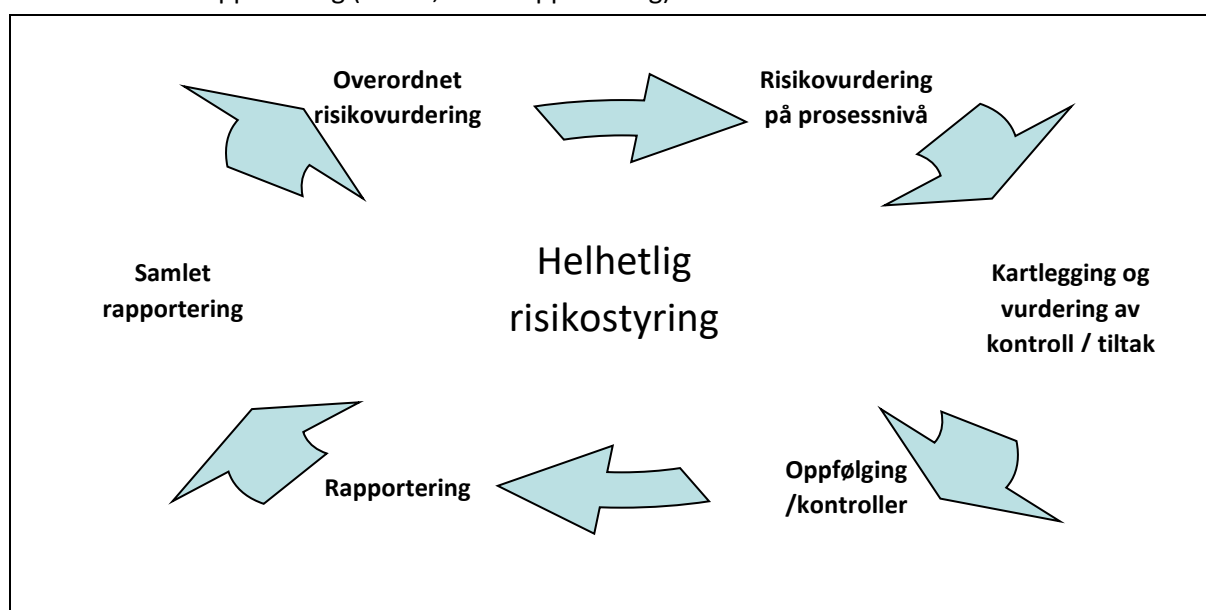
Alle de overnevnte risikotyper er gjenstand periodisk vurdering, enten alene eller i sammenheng.

5.3 Rammeverk for risikostyring

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har en struktur som på en systematisk måte identifiserer, vurderer, kommuniserer og håndterer risiko gjennom hele Banken, og det foretas en løpende overvåking. Bankens risikostyring tar utgangspunkt i fastsatt visjon, strategi og mål, samt de rammer for risikoeksponering som er fastsatt av styret. Styret fastsetter videre beredskaps- og kontinuitetsplaner for å sikre at driften kan videreføres og tap begrenses ved vesentlige uforutsette hendelser.

Bankens overordnede rammeverk for helhetlig risikostyring bygger på en strukturert og kontinuerlig prosess for risikostyring og kontroll basert på;

- Overordnet risikovurdering
- Risikovurdering på prosessnivå
- Kartlegging og vurdering av kontroller
- Løpende ledelsesoppfølgingsaktiviteter / handlingsplaner
- Løpende rapportering
- Samlet rapportering (ICAAP, risikorapportering)

5.3.1 Overordnet risikovurdering

I henhold til forskrift om risikostyring og internkontroll gjennomføres årlig en kartlegging av Bankens største risikoområder og vurdering av håndteringen av disse. Resultatet av kartleggingen er utgangspunkt for utvikling av handlingsplaner og kontroller for Bankens mest kritiske risikoområder.

5.3.2 Risikovurdering på prosessnivå

Basert på en overordnet risikovurdering foretas det for Bankens vesentligste risikoområder risikovurdering på prosessnivå. Resultatet av kartleggingen er utgangspunkt for utvikling av handlingsplaner og kontroller innenfor risikoområdet.

5.3.3 Kartlegging og vurdering av kontroller

Basert på resultat fra risikovurderingene identifiseres og iverksettes nøkkelkontroller for de vesentligste risikoområdene. Kontrollaktivitetene består av retningslinjer og rutiner samt stikkprøvekontroller som bidrar til å sikre at de valgte former for risikohåndtering blir gjennomført.

5.3.4 Løpende ledelsesoppfølgingsaktiviteter / handlingsplaner

Løpende utarbeidelse og oppfølging av aktiviteter og handlingsplaner/kontrollplaner på bakgrunn av funn og vurderinger fra kontroller og risikovurderinger.

5.3.5 Løpende rapportering

Rapportering av risiko, resultat av kontroller og uønskede hendelser. Bankens ledere og stabs- og fagressurser skal minimum årlig gjennom lederbekreftelser foreta en oppsummerende vurdering av om internkontrollen har vært gjennomført på en tilfredsstillende måte.

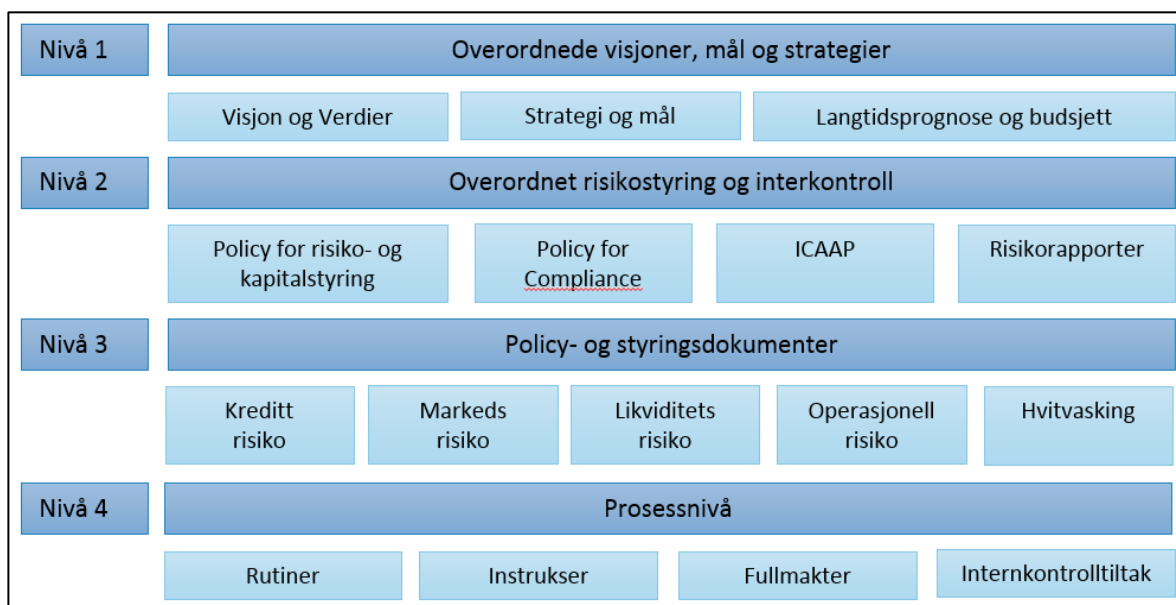
5.3.6 Samlet rapportering (ICAAP m.m.)

- Samlet risikojustert kapitalbehov beregnes gjennom ICAAP og utarbeides minst én gang per år.
- Internrevisjonen avgir halvårlig rapport om den interne kontrollen til styret
- Ekstern revisor avgir årlig rapport til styret
- Bankens risiko med blant annet overordnet risikobilde, overordnet vurdering pr risikoområde og overholdelse av sentrale risikorammer og toleransenivåer rapporteres til styret kvartalsvis
- Adm. banksjef utarbeider årlig, iht. forskrift om risikostyring og internkontroll, «...en samlet vurdering av risikosituasjonen som skal forelegges styret til behandling». Vurderingen bygger blant annet på:
  - Revisjonsrapporter fra intern- og ekstern revisor
  - Tilsynsrapporter
  - Risikokartlegginger; ICAAP og overordnet risikovurdering
  - Lederbekreftelser
  - Resultat av nøkkelkontroller og andre kontroller
  - Uønskede hendelser
  - Gjennomføring av kontrollplan
  - Løpende kontroll av rammer og retningslinjer

ICAAP-prosessen gjennomgås årlig i styret som et ledd i bankens vurdering av risikoprofil og nødvendig kapitalbehov. Bankens risikoprofil, målt gjennom risikojustert kapitalbehov, rapporteres til styret kvartalsvis som del av bankens risikorapport.

5.4 Risikostrategier

SpareBank 1 Ringerike Hadelands rammeverk for risikostyring omfatter styrende dokumenter på 4 nivåer som vist i figuren nedenfor.

Bankens policy for risiko- og kapitalstyring er styrets instrument for styring av konsernets risikoprofil og kapitalmål. Dokumentet definerer hovedprinsipper og rammeverk for risikostyring, risiko-rapportering og hovedprinsipper for kapitalvurderingsprosessen. Formålet med dokumentet er å definere en struktur som på en systematisk måte identifiserer, vurderer, kommuniserer og håndterer risiko gjennom hele Banken for å sikre at Banken har tilstrekkelig kapital til å oppfylle offentlig pålagte myndighetskrav i forhold til kapitaldekning, markedsforventninger og interne mål til kapital i forhold til underliggende risiko i virksomheten (ICAAP/Pilar 2).

Styret har vedtatt risikostyringsstrategier for de ulike risikotyper, samt strategier for de ulike forretningsområdene som oversetter risikoappetitt og ambisjoner til konkrete mål.

Styret mottar en kvartalsvis risikorapport som gir grunnlag for å påse at aktivitetene gjennomføres innenfor vedtatte risikoprofil. Internrevisjonen gir halvårlig sin uavhengige vurdering av kvaliteten i risikostyringsprosessen og møter styrets risiko- og revisjonsutvalg i forkant av styrebehandlingene for å gjennomgå funn og observasjoner.

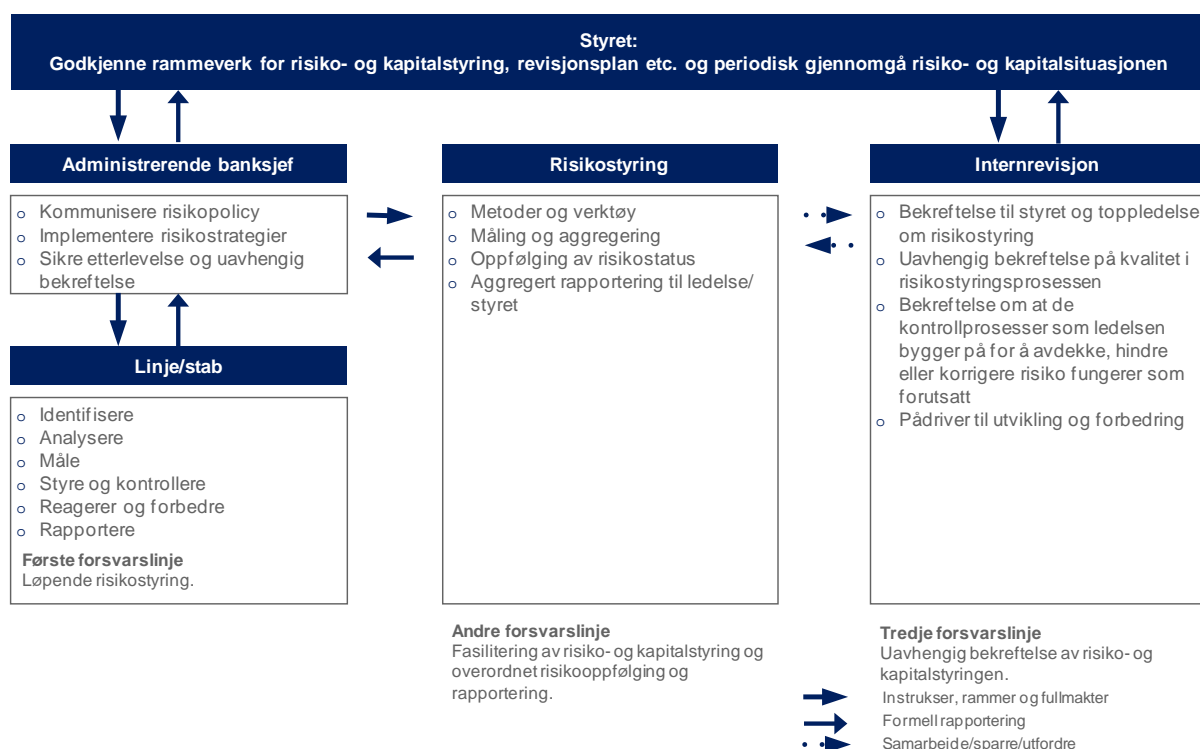
Compliance funksjonen i konsernet utføres av risikostyringsfunksjonen iht Finanstilsynets anbefalinger i Internal Governance i kredittinstitusjoner; «I mindre og enklere institusjoner kan compliance-funksjonen utføres av for eksempel risikokontrollfunksjonen»

5.5 Organisering av- og ansvaret for risikostyringen

Styring og kontroll omfatter alle prosesser og kontrolltiltak som er iverksatt av bankens ledelse for å sikre en effektiv drift og gjennomføring av bankes strategier.

Prinsippene for risikostyring i Banken er fastsatt i Bankens policy for risiko- og kapitalstyring. Banken legger stor vekt på å identifisere, måle, styre og følge opp sentrale risikoer for å sikre at Banken utvikler seg i tråd med vedtatt risikoprofil og strategier.

Banken legger videre vekt på uavhengighet i risikostyringen. Ansvaret for risikostyringen er derfor delt mellom ulike grupper i henhold til figuren under.

....► Risikostyring rapporterer til administrerende banksjef, men leder for risikostyring kan unntaksvis rapportere direkte til styret.

Modellen skal sikre uavhengighet i beslutning og rapportering. Et viktig prinsipp er at risikostyringsprosessen er en integrert del av den daglige virksomheten, hvor adm. banksjef og alle ledere og ansatte i Banken utgjør første linje. Andre linje består av risikostyringsfunksjonen. Tredje linje består av Internrevisjon. Det primære ansvaret for god styring og kontroll ligger i første linje, gjennom alle ansattes ansvar for å utføre sitt arbeid i tråd med gjeldende fullmakter, instruksjer og retningslinjer.

5.6 Roller og ansvar

Organisasjonsnivå	Ansvar
Styret	Har det overordnede ansvar for at Konsernet har etablert hensiktsmessige og effektive prosesser for risikostyring og internkontroll i henhold til anerkjente rammeverk. Styret skal sørge for at prosessene blir tilfredsstillende etablert, gjennomført og fulgt opp
Revisjonsutvalget	Et underutvalg av styret som har til mandat å behandle saker vedrørende regnskap og revisjon, og avgir innstilling til styret om resultatet av behandlingen
Risikoutvalget	Et underutvalg av styret som har til mandat å behandle saker vedrørende styring og kontroll og øvrige saker av risikomessig karakter, og avgir innstilling til styret om resultatet av behandlingen
Adm. banksjef	Skal sørge for at risikostyring og internkontroll i Konsernet blir gjennomført, dokumentert, overvåket og fulgt opp på en forsvarlig måte
Ledere	Er ansvarlige for at risikostyring og internkontroll innenfor eget ansvarsområde er tilfredsstillende
Den enkelte medarbeider	Har ansvaret for å forstå og daglig etterleve gjeldene lover/forskrifter, bransjestandarder og interne retningslinjer innenfor sitt ansvarsområde

Organisasjonsnivå	Ansvar
Risikoforum	Risikoforum skal bidra til helhetlig risikostyring og systematisk og strukturert oppfølging av konsernets risikoprofil og kapitaldeknings situasjon.
Compliance komite	Compliance-komiteen skal bidra til implementering og etterlevelse av de lover, forskrifter, normer og anbefalinger som regulerer virksomheten og som er fastsatt av myndighetsorganer eller andre institusjoner.
Risikostyrings- og compliance funksjonen	Er organisert uavhengig av forretningsenhetene og rapporterer direkte til adm. Banksjef. Avdelingen har ansvar for å videreutvikle og følge konsernets rammeverk for risikostyring og kontroll. Avdelingen er videre ansvarlig for uavhengig rapportering av risikobildet, samt en uavhengig vurdering av hvorvidt konsernet etterlever gjeldende lover og forskrifter
Intern revisjonen	Internrevisjonen skal være en uavhengig, objektiv bekreftelsesfunksjon som skal tilføre merverdi og forbedre Konsernets drift gjennom å benytte en systematisk og strukturert metode for å evaluere og forbedre effektiviteten og hensiktsmessigheten i prosesser for virksomhetsstyring, herunder risikostyring og internkontroll

5.7 Kapitalmål og kapitalplan

ICAAP er en viktig del av styringen av Bankens kapitalbehov. Bankens styre gjennomgår årlig kapitalvurderingsprosessen (ICAAP), inkludert en vurdering av om kapitaldekningen er tilstrekkelig i forhold til konsernets risikoprofil og strategiske mål bilde. Styret fastsetter beredskaps- og kontinuitetsplaner for å sikre at driften kan videreføres og tap begrenses ved vesentlige uforutsette hendelser.

Finanstilsynet har fastsatt bankens pilar 2-krav til 1,7 % av beregningsgrunnlaget, jevnfør vedtak av 4. februar 2018. Pilar 2-kravet skal dekkes av ren kjernekapital, og kravet trer i kraft 31. mars 2018.

Tabellen under oppsummer de regulatoriske kapitalkravene som gjelder for banken f.o.m. 31. mars 2018.

	Regulatoriske krav*	Bankens kapitalmål	Per 31.12.2017
Ren kjernekapitaldekning	13,7 %	15,0 %	18,4 %
Kjernekapitaldekning	15,2 %	15,5 %	18,4 %
Kapitaldekning	17,2 %	17,5 %	19,8 %

*Inkl. motsyklisk kapitalbuffer på 2,0 % gjeldene fra 31.12.2017

Kapitalplanen skal sikre at banken har og vil ha tilstrekkelig soliditet. Sekundært bidrar kapitalplanen til tilstrekkelig tilgang på likviditet, fra verdipapirmarkedet eller innskudd fra kunder. Kapitalplanen er et resultat av integrasjon mellom strategiarbeidet i Banken, prognoser samt kreditt- og risikomiljøet i banken. Kapitalplanen bygger på styrets gjeldende overordnede strategi om å være en solid bank som prioriterer vekst i utvalgte markedsområder, samt vedtatt utdelingspolitikk som sier at minst halvparten av konsernets resultat skal deles ut kontant. Arbeidet med kapitalplan og –prognoser er en integrert del av arbeidet med bankens prosess for å vurdere internt kapitalbehov (ICAAP).

Kapitalmålet og kapitalplanen gjelder for både morbanken og konsernet. Reglene for konsolidering for kapitaldekningsformål og for regnskapsmessige formål (IFRS) er forskjellige. Etter CRD IV er

konsernet p.t. ikke pliktig til å beregne og rapportere kapitaldekning på konsolidert nivå, da investeringen i Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland AS, SpareBank 1 Økonomihuset AS og Sparebank 1 Økonomihuset IT-nett AS, samt eierandelene i Alliance-selskapene anses uvesentlige. Ny finansforetakslov medfører blant annet kapitaldekningsmessig konsolidering av selskaper i samarbeidende gruppe uavhengig av eierandel. Dette vil medføre fremtidig konsolideringsplikt av bankens investeringer i Samspar- og øvrige Alliance-selskaper. Konsolideringskravene etter ny finansforetakslov vil være gjeldende fra 1.1.2018.

Bankens langtidsprognoser bygger også på disse forutsetningene og utlåns- og innskuddsveksten er fremskrevet ut fra budsjettetert vekst. Det knyttes usikkerhet til langtidsprognosen og framskrivning av kapitaldekningssituasjonen, men slik banken vurderer det vil tiltakene som er foreslått gjennomført i kapitalplanen sikre at konsernet er innenfor forslåtte minimumsnivåer på ren kjernekapital og totalkapital.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har som målsetting at minst halvparten av egenkapitalbeveiseiernes andel av årsoverskuddet etter skatt utbetales som kontantutbytte. Ved fastsettelsen av utbytte vil det bli tatt hensyn til bankens resultatutvikling, markedssituasjonen, stabilitet i utbytte samt behov for kjernekapital.

Den finansielle framskrivning i forventet normal-scenario og mulig stress-scenario viser at banken har en tilstrekkelig sikkerhetsbuffer i planperioden. Bankens kapitalsituasjon testet ved hjelp av stresstester og reverserte stresstester for å se hvor store kredittap, tap av største åpne risikoen og tap av største engasjement banken tåler før den går i brudd med ulike interne og eksterne krav til kapital. Kapitalsituasjonen og stresstestene er analysert opp mot følgende kapitalkrav:

- Bankens interne krav til kapital (kapitalmål) på 15,0 % (ren kjernekapital) og 17,5 % (totalkapital/ansvarlig kapital)
- Regulatoriske bufferkrav: 12,0 % ren kjernekapital og 15,5 % ansvarlig kapital

Hvis en situasjon hvor kapitaldekningen er i ferd med å falle under målsatt nivå skulle inntreffe vil tiltak beskrevet i beredskapsplan for kapitaldekning tre inn. Tiltakene i beredskapen anses som tilfredsstillende for å sikre at kapitaldekningen ikke faller under målsatt nivå. I kapitalplanen er det foretatt en forberedende analyse av mulige tiltak som kan implementeres for å bedre kapitaldekningen. Listen er utarbeidet med utgangspunkt i hvor stor effekt det enkelte tiltaket gir, hvilken effekt gjennomføringen av tiltaket får på konsernets kjernevirksomhet og likviditeten/ muligheten for å få gjennomført tiltaket innen rimelig tid. Effekten av tiltakene er beregnet for både ren kjernekapital, kjernekapital og totalkapital.

5.8 Bankens prosess for risiko- og kapitalstyring

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risiko- og kapitalstyring er rammeverket basert på følgende elementer som reflekterer måten styret og ledelsen styrer banken på.

- Strategi
- Risiko- og kapitalstyring
- Beredskapsplaner
- Rapportering
- Oppfølging
- Compliance (etterlevelse)

Strategi: Bankens styre gjennomfører revisjon av bankens strategi og policyer regelmessig. Dette innebærer en gjennomgang av endringer i rammebetingelser, herunder konkurransesituasjonen, krav fra offentlige myndigheter, endring i kundeatferd og krav til kompetanse og organisering.

Risiko- og kapitalstyring: Prosessen for risikoidentifikasjon dekker alle vesentlige risikoområder til banken. Det gjennomføres analyser av risikoene som er identifisert for å forstå risikoens egenskaper med tilhørende årsaksmekanismer. Alle vesentlige risikoer er i den utstrekning det er mulig kvantifisert gjennom forventet tap og behovet for ansvarlig kapital. Kvantifisering er i størst mulig grad basert på anerkjente og betryggende metoder for måling av risiko. Risikoanalysen skal også sikre at det foretas en kvalifisert og strukturert vurdering og dokumentering av de etablerte kontroll- og styringstiltakene. Strategi og policyer for gjennomføring av risikostyringen godkjennes av styret og revurderes minimum årlig.

Bankens kapitaldekningsmål skal sikre tilstrekkelig kapital til å oppfylle myndighetskrav i forhold til kapitaldekningen.

Beredskapsplaner: Det er utarbeidet beredskapsplaner som inntreffer dersom banken nærmer seg kritiske nivåer innenfor ulike risikoområder og kapitalnivåer. Beredskapsplanene beskriver prosedyrer som vil igangsettes ut fra ulike nivåer.

Rapportering og oppfølging: Et viktig element i en effektiv risikostyring er overvåking av den løpende risikoeksponeringen. Alle ledere er ansvarlig for den daglige risikostyringen innenfor sitt eget ansvarsområde, og skal påse at risikoeksponeringen er innenfor de rammer som er besluttet av styret. Bankens risikoutvikling følges opp gjennom kvartalsvise risikorapporter til styret.

Compliance (etterlevelse): Banken er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Effektive virkemidler for å oppnå dette er:

- Et tydelig verdigrunnlag som er klart kommunisert og forstått i bankens organisasjon
- En prosess for å følge opp og rapportere etterlevelsen av lover og forskrifter. Det er gitt en nærmere beskrivelse av kreditt-, markeds-, operasjonell- og likviditetsrisiko i kapittel 7.

6 Regulatorisk kapitaldekning (pilar 1)

Per 31. desember 2017 er kravet til bevaringsbuffer 2,5 %, systemrisikobuffer 3 % og motsyklisk kapitalbuffer 2,0 %. Disse kravene er i tillegg til kravet om ren kjernekapital på 4,5 %, slik at samlet minstekrav til ren kjernekapital er 12,0 %. I tillegg kommer pilar 2-vedtak fra Finanstilsynet gjeldende fra 31.03.2018 på 1,7 %

Bankens investering i datterselskapene Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland, SpareBank 1 Økonomihuset AS og SpareBank 1 Økonomihuset IT-nett AS faller inn under størrelsesunntaket i konsolideringsforskriften § 5, 3. ledd, og det utarbeides således ikke kapitaldekning på konsolidert nivå.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland benytter standardmetoden for kredittrisiko og basismetoden for operasjonell risiko.

(Hele tusen kroner)	Morbank	
	31.12.2017	31.12.2016
	BASEL III	BASEL III
Egenkapitalbevis	1.565.041	1.394.665
Overkursfond	491.692	361.134
Utljevningsfond, grunnfond og kompensasjonsfond	946.945	743.922
Fond for urealiserte gevinster	20.141	27.558
Avsatt til gaver og utbytte	165.603	162.160
Annen egenkapital	(21.632)	(21.631)
Sum balanseført egenkapital	3.167.790	2.667.808
Balanseført egenkapital som ikke inngår i kjernekapital	(165.765)	(162.160)
Verdiendringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	(3.595)	(3.758)
Fradrag for utsatt skatt (Basel II), goodwill og andre immaterielle eiendeler	(1.383)	(3.183)
Fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor ¹⁾	(474.342)	(377.139)
Sum netto ren kjernekapital/ kjernekapital	2.522.707	2.121.568
Tilleggskapital utover kjernekapital		
Tidsbegrenset ansvarlig kapital	250.000	250.000
Fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor ¹⁾	(62.580)	(96.154)
Sum netto tilleggskapital	187.420	153.846
Netto ansvarlig kapital	2.710.127	2.275.414
Risikoveid beregningsgrunnlag:		
Stater	-	-
Lokale og regionale myndigheter	27.839	17.827
Institusjoner	202.507	206.821
Foretak	3.369.326	3.293.313
Massemarked	1.808.367	1.886.726
Pantsikkerhet i eiendom	6.947.832	6.603.432
Forfalte engasjementer	35.518	37.928
Høyrisikoengasjementer	-	-
Obligasjoner med fortrinnsrett	109.638	120.897
Andeler i verdipapirfond	-	-
Øvrige engasjementer	166.058	166.559
Sum kredittrisiko	12.667.085	12.333.503
Operasjonell risiko	1.029.236	956.677
Motpartsrisiko derivater (CVA-risiko)	20.723	28.738
Totalt beregningsgrunnlag	13.717.045	13.318.918

Kapitaldekning		
Ren kjernekapitaldekning	18,4 %	15,9 %
Kjernekapitaldekning	18,4 %	15,9 %
Kapitaldekning	19,8 %	17,1 %
Bufferkrav		
Bevaringsbuffer (2,50%)	342.926	332.973
Motsyklisk buffer (2,00%)	274.341	199.784
Systemrisikobuffer (3,00 %)	411.511	399.568
Sum bufferkrav til ren kjernekapital	1.028.778	932.324
Minimumskrav til ren kjernekapital (4,50%)	617.267	599.351
Tilgjengelig ren kjernekapital	876.662	589.892

¹⁾ I henhold til Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for finansinstitusjoner, oppgjørssentraler og verdipapirforetak skal fradraget for ikke-vesentlige investeringer i selskaper i finansiell sektor fases inn med følgende proSENTSATS:

i 2014: 20 prosent

i 2015: 40 prosent

i 2016: 60 prosent

i 2017: 80 prosent

Ren kjernekapitaldekning uten overgangsperioden	17,9 %
Kjernekapitaldekning uten overgangsperioden	17,9 %
Kapitaldekning uten overgangsperioden	19,6 %

Banken besluttet egenkapitalemisjoner i 2. kvartal 2017 gjennom en rettet, reparasjons- og ansattemisjon på til sammen 313,0 millioner kroner.

7 Styring og kontroll av risiko

7.1 Kredittrisiko

Kredittrisiko utgjør bankens største risikoområde. Kredittrisiko defineres som risiko for tap knyttet til at kunder eller andre motparter ikke kan gjøre opp for seg til avtalt tid og i henhold til skrevne avtaler, og at mottatte sikkerheter ikke dekker utestående krav.

Utlån til personkunder er i all hovedsak boligfinansiering sikret med pant i fast eiendom. Av utlån til næringskunder er den totale kreditteksponeringen størst mot næringseiendom og eiendomsprosjekter.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal ha en moderat risikoprofil for kredittrisiko. Kredittrisikoen styres gjennom bankens overordnede kredittstrategi som er utledet av bankens hovedstrategi og inneholder retningslinjer og rammer for risikoprofilen, herunder maksimal misligholdssannsynlighet (PD) og maksimalt tap gitt mislighold (LGD) for privatmarkedet, bedriftsmarkedet og totalt. Banken har også fokus på konsentrasjonsrisiko knyttet til eksponeringen mot store enkeltkunder og mot enkeltbransjer og kredittstrategiske rammer og måltall gir begrensninger knyttet til eksponering og risikoprofil for ulike bransjer og enkeltkunder.

Etterlevelse av kredittpolicyen og vedtatte rammer overvåkes løpende og rapporteres kvartalsvis til styret.

Banken benytter standardmetoden for beregning av kredittrisiko i kapitalberegningen. Bankens risikoklassifiseringssystem er utviklet for å kunne styre bankens utlånsportefølje i tråd med bankens kredittpolicy og gjennom risikoklassifisering, risikoprising og porteføljestyling bidra til å sikre den risikjusterte avkastningen. Styret er ansvarlig for bankens låne- og kredittinnvilgelser, men delegerer innen visse rammer kredittfullmaktene til administrerende banksjef, som igjen kan delegerer disse innenfor egne fullmakter. Utlånsfullmaktene er gradert i forhold til engasjementsstørrelse og risikoprofil.

Bankens kredittmodeller bygger på tre sentrale komponenter:

- Misligholdssannsynlighet (PD)
- Eksponering ved mislighold (EAD)
- Tap gitt mislighold (LGD)

Misligholdssannsynlighet (PD)

Bankens kredittmodeller er basert på statistiske beregninger av misligholdssannsynlighet for alle kunder. Misligholdssannsynlighet beregnes på grunnlag av nøkkeltall knyttet til inntjening, tæring og adferd og benyttes som grunnlag for nøkkeltall for risikoklassifisering av kunden. I tillegg benyttes risikoklassen for å klassifisere hver enkelt kunde i en risikogruppe. Modellene er basert på scoring av utlånsporteføljen hvor det tas hensyn til finansiell stilling samt interne og eksterne adferdsdata. Modellene reflekterer misligholdssannsynlighet i løpet av de neste tolv månedene under de gjeldende konjunkturforhold. Modellen benytter 11 risikoklasser (A-K) hvorav 2 risikoklasser (I-K) for kunder med misligholdte og/eller nedskrevne engasjement. Kundene re-scores månedlig i bankens porteføljestylingssystem.

Modellene valideres jevnlig både med hensyn på evne til å rangere kundene samt å estimere PD-nivå. Den kvantitative valideringen skal sikre at de benyttede estimater for misligholdssannsynlighet, eksponering ved mislighold og tapsgrad ved mislighold holder en tilstrekkelig god kvalitet. Det gjennomføres analyser som vurderer modellenes evne til å rangere kundene etter risiko

(diskrimineringsevne), og evnen til å fastsette riktig nivå på risikoparameterne. Resultatene fra validering av bankens kredittmodeller bekrefter at modellens treffsikkerhet er innenfor interne mål og internasjonale anbefalinger.

Eksponering ved mislighold (EAD)

Eksponering ved mislighold (EAD) er en beregnet størrelse som angir eksponering mot kunden ved et fremtidig misligholdstidspunkt. Denne eksponeringen består av henholdsvis utlånsvolum, garantier og innvilgede, men ikke trukne rammer. For trekkrettigheter og garantier benyttes en konverteringsfaktor for å anslå hvor mye av ubenyttede trekkrettigheter og avgitte garantier som blir trukket og gjort gjeldende ved et fremtidig misligholdstidspunkt.

Tap gitt mislighold (LGD):

"Tap gitt mislighold" angir hvor mye banken potensielt kan tape dersom kunden misligholder sine forpliktelser. Banken estimerer tapsgrad for hvert lån basert på forventet realisasjonsverdi (RE-verdi) på underliggende sikkerheter, gjenvinningsgrad på usikret del av lånene samt kostnadene banken har ved å drive inn misligholdte engasjement. RE-verdi beregnes med utgangspunkt i en realisasjons-verdi i en nedgangskonjunktur (downturn-estimat) iht. krav til LGD beregning for interne risiko- og kapitalstyringmodeller (IRBA modeller).

Majoriteten av bankens utlån er sikret gjennom fysisk sikkerhet (pant), garantier eller avtaler om motregning. Hovedtypene av pant som benyttes er pant i boligeiendom, næringsseiendom og annen fast eiendom, fordringer, varelager og driftsmidler. Fysisk sikkerhet skal som hovedregel være forsikret. Pantsatte eiendeler befinner seg hovedsakelig i bankens geografiske regioner; Ringerike, Hole, Nittedal, Jevnaker, Lunner, Gran, samt Oslo. Belåningsgraden er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdien. Tabellen nedenfor viser intervallene for misligholdssannsynligheten for hver av de ovenfor nevnte misligholdsklassene.

Risikoklasse	PD	
	Fra	Til
A	0,00 %	0,10 %
B	0,10 %	0,25 %
C	0,25 %	0,50 %
D	0,50 %	0,75 %
E	0,75 %	1,25 %
F	1,25 %	2,50 %
G	2,50 %	5,00 %
H	5,00 %	10,00 %
I	10,00 %	99,99 %
J	100,00 %	100,00 %
K	100,00 %	100,00 %

Engasjementenes misligholdssannsynlighet, eksponering ved mislighold og tapsgrad ved mislighold danner grunnlaget for beregning av hvert enkelt engasjements forventede tap og dermed klassifisering i fem ulike risikogrupper. I tillegg har Banken en egen risikogruppe for kunder med misligholdte og/eller nedskrevne engasjement.

Tabellen nedenfor viser fordelingen av engasjementer innenfor de ulike risikogruppene. I oversikten inngår brutto utlån, garantier og ubenyttet kreditt. Totalt engasjement inkluderer stille garantier og ubenyttede kreditter. Se note 12 og 36 i årsrapporten for nærmere spesifisering.

Det er i tillegg gitt lånetilsagn på 290,5 millioner kroner i personmarked og 498,4 millioner kroner i bedriftsmarked per 31.12.2017. Disse er ikke utbetalt og er derfor ikke inkludert i totalt engasjement. Se note 14 i årsrapporten for klassifisering av risikoklasser.

Kvaliteten i porteføljen vurderes som god. 65 % av eksponeringen tilfredsstiller bankens interne retningslinjer for klassifisering som laveste eller lav risiko. Personmarkedsporteføljen vurderes som meget god, og 86 % av porteføljen er klassifisert som laveste eller lav risiko. Kvaliteten i bedriftsmarkedsporteføljen vurderes som god, og 43 % av porteføljen er klassifisert som laveste eller lav risiko.

Totalt engasjement fordelt på risikogruppe	Konsern	
	2017	2016
Laveste risiko	9.492.273	7.852.061
Lav risiko	4.478.592	4.281.106
Middels risiko	5.877.317	6.986.128
Høy risiko	950.769	974.622
Høyeste risiko	575.481	632.356
Misligholdt eller individuelt nedskrevet	92.989	77.348
Sum totalt engasjement fordelt på risikogruppe	21.467.423	20.803.621

Ved utgangen av 2017 utgjorde brutto misligholdte lån 46,2 millioner kroner tilsvarende 0,3 % av brutto utlån og kredittrisikoen vurderes som lavt.

Tap og mislighold i % av brutto utlån	31.12.2017	31.12.2016
Tapsprosent utlån	0,00 %	0,10 %
Misligholdte engasjement i % av brutto utlån	0,30 %	0,20 %
Andre tapsutsatte engasjement i % av brutto utlån	0,20 %	0,10 %

Tabellen nedenfor viser totalt engasjement fordelt på sektor og næring.

Totalt engasjement fordelt på sektor og næring	Konsern	
	2017	2016
Lønnstakere o.l	11.493.461	11.584.552
Offentlig forvaltning	197.228	172.887
Primærnæringer	1.100.464	1.002.080
Industri	447.171	433.709
Bygg og anleggsvirksomhet	1.733.718	1.648.873
Varehandel	470.052	328.902
Transport og lagring	80.335	92.846
Hotell- og restaurantdrift	164.475	156.972
Forretningsmessig tjenesteyting	437.517	335.195
Omsetning/drift eiendommer	4.887.298	4.605.198
Diverse næringer	455.704	442.407
Sum totalt engasjement fordelt på sektor og næring	21.467.423	20.803.621

Eksponeringen mot lønnstakere og lignende utgjør 54 %. Risikoen knyttet til denne delen av porteføljen vurderes som lav, både som følge av lav misligholdssannsynlighet og som følge av god sikkerhetsdekning, hovedsakelig bestående av pant i fast eiendom.

Omsetning og drift av fast eiendom utgjør 23 % av total eksponering. Eiendomsporteføljen knyttet til utleie består i hovedsak av sentralt beliggende eiendommer med langsiktige leiekontrakter og solide leietakere.

Banken har avtale om salg av utlån med høy sikkerhet og pant i eiendom til SpareBank 1 Boligkreditt AS. SpareBank 1 Boligkreditt AS er eid av sparebanker som inngår i SpareBank 1-alliansen. Banken har

en eierandel på 4,16 prosent per 31.12.2017 (3,67 prosent pr 31.12.2016). SpareBank 1 Boligkreditt AS erverver utlån og utsteder OMF innenfor regelverket for dette som ble etablert i 2007. Lån solgt til SpareBank 1 Boligkreditt AS er sikret med pant i bolig innenfor 75 prosent av takst. Solgte lån er juridisk eid av SpareBank 1 Boligkreditt AS.

Det er per 31.12.2017 solgt boliglån til en netto verdi av 7,4 mrd kroner til Sparebank 1 Boligkreditt. Se note 9 i årsregnskapet for mer detaljert beskrivelse av lån solgt til SpareBank 1 Boligkreditt

Tabellen nedenfor viser eksponeringen fordelt på geografiske områder.

Brutto utlån fordelt på geografiske områder	Konsern	
	2017	2016
Buskerud	8.401.330	8.273.179
Oppland	4.822.493	4.497.706
Akershus	2.688.817	2.366.866
Oslo	1.828.149	1.990.730
Landet for øvrig	650.357	779.855
Utlendet	30.511	27.874
Sum brutto utlån fordelt på geografiske områder	18.421.657	17.936.210

86 % av eksponeringen er knyttet til Buskerud, Oppland og Akershus, de fylkene hvor banken har sitt satsingsområde. Den resterende porteføljen er hovedsakelig knyttet til Oslo

Sikkerheter som inngår i risikoklassifiseringen følger rutinen for engasjementsoppfølging eller ved opprettelse av ny sak på kunden. Hovedtyper av pant som benyttes er pant i fast eiendom, registrerbart løsøre, fordringer, varelager, driftstilbehør og landbruksløsøre. Banken har retningslinjer for beregning for verddivurderinger av panteobjekter. Det foretas individuell justering av verdien basert på vurdering av panteobjektets likviditet og pantbarhet. Verdigrunnlaget reduseres deretter med en standard reduksjonsverdi (i prosentpoeng) til normal realisasjonsverdi.

Sparebank 1 Ringerike Hadeland foretar ikke motregning av eksponeringer i eller utenfor balansen ved beregning av kapitalkrav for kredittrisiko.

Se note 7 - 14 i årsregnskapet for 2017 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av kredittrisiko.

7.2 Markedsrisiko

Markedsrisiko defineres som tap som skyldes endringer i observerbare markedsvariabler som renter, aksjekurser og valutakurser. Styringen av markedsrisiko skjer gjennom detaljerte rammer for blant annet investeringer i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente- og valutamarkedene. Rammene vedtas av bankens styre og gjennomgås minimum årlig. Etterlevelse av rammene overvåkes løpende og status i forhold til styrevedtatte rammer rapporteres månedlig. Rammene ligger godt innenfor de maksimalgrenser myndighetene har fastlagt.

Bankens eksponering for markedsrisiko skjer p.t. gjennom plasseringer for å sikre en tilstrekkelig likviditetsportefølje, i porteføljen av strategiske eierandeler eller investeringer i aksjer, verdipapirfond og egenkapitalbevis (øvrige likvide aktiva). Banken skal ikke ha en handelsportefølje.

Likviditetsporteføljen har som formål å sikre at banken har tilstrekkelige likvide eiendeler til å kunne overleve i 12 måneder uten ekstern finansiering. Som definert i strategi og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko så består den av kontanter/ innskudd i Norges Bank, investeringer i rentepapirer av høy kvalitet og med høy likviditet (eks. statspapirer, andre papirer med 0 % vekting ift kapitaldekningen og obligasjoner med fortrinnsrett, obligasjoner utstedt av kommuner/

fylkeskommuner eller industri med minimum AA-rating) samt innskudd i kredittinstitusjoner og øvrige likvide aktiva.

Styret har vedtatt rammer for markedsrisiko som måles og følges opp jevnlig. Banken beregner markedsrisiko innenfor følgende områder:

- Renterisiko
- Spreadrisiko
- Aksjerisiko
- Valutarisiko

Med **renterisiko** menes risikoen for tap av kapital eller inntekter som følge av endring i markedsrenten. Dette oppstår som følge av avvik mellom tidspunktet for renteregulering på eiendeler og renteregulering på gjeld. Renterisiko reguleres av rammer for maksimal verdiendring ved en endring i rentenivået på 2 prosentpoeng.

Med **spreadrisiko** menes risikoen for endringer i markedsverdi/realistisk verdi av obligasjoner mv. og engasjementer som følge av generelle endringer i kredittspreader.

Med **kursrisiko** menes risiko for tap av kapital eller inntekter som følge av ugunstig kursutvikling på aksjer, egenkapitalbevis og verdipapirfondsandeler. Dette oppstår som følge av bankens investeringer i aksje-, egenkapitalbevis- og verdipapirfondsmarkedet. Bankens risikoeksponering mot denne formen for risiko er regulert gjennom vedtatte rammer for maksimale investeringer i de ulike porteføljene.

Med **valutarisiko** menes risikoen for tap av kapital eller inntekter som følge av ugunstig valutakursutvikling. Dette oppstår som følge av at åpne posisjoner i andre valutaer enn bankens basisvaluta, norske kroner, endrer verdi ved valutakursendring. Rammene for valutakursrisiko er uttrykt ved rammer for maksimal total valutaposisjon samt begrensninger i mulig valutaeksponering.

Se note 15 og 25-29 i årsregnskapet for 2017 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter

7.3 Likviditetsrisiko

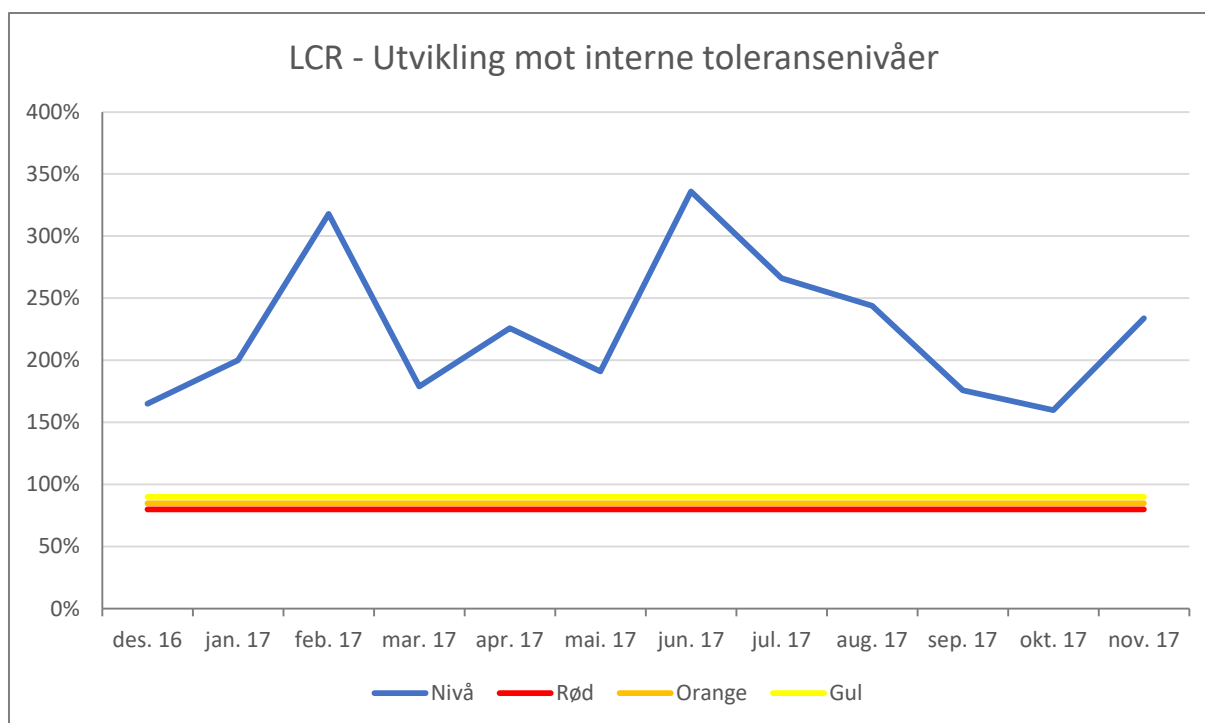
SpareBank 1 Ringerike Hadelands overordnede mål og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko og finansieringsrisiko er angitt i bankens strategi og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko (Likviditetsstrategien). Likviditetsstrategien angir blant annet at banken skal kunne overleve med normal drift med moderat vekst i minimum 12 måneder uten tilgang på ekstern finansiering fra kapitalmarkedet.

Banken skal i en slik situasjon kunne finansieres ved blant annet salg av likvide aktiva, bruk av trekkrettigheter og salg av lån uten at det oppfattes av markedet som unormal handel. Bankens likviditetsbuffer skal ha god omsettelighet og diversifisert sammensetning.

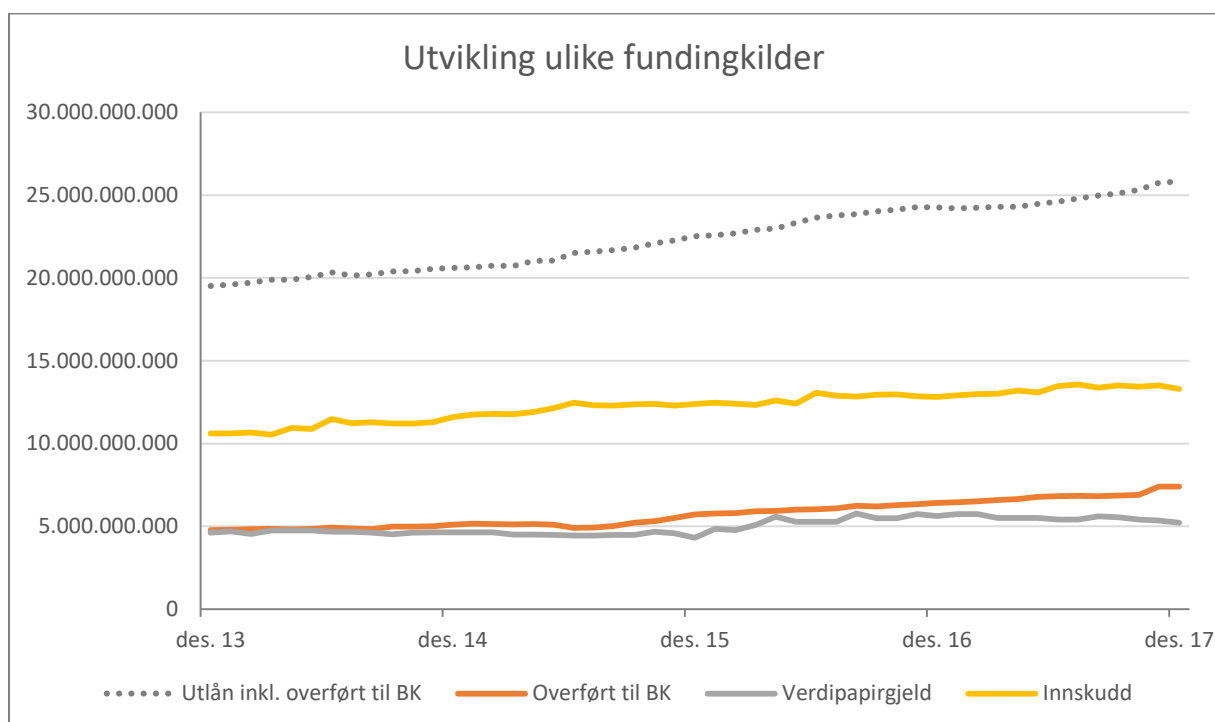
Størrelsen på likviditetsbufferen skal i tillegg være tilstrekkelig til å dekke bankens netto negative kontantstrøm i en stresset 90-dagersperiode, tilsvarende krisesituasjonen «Stort stress i bank og marked».

I tillegg til intern stresstest, benytter banken LCR-beregningene som en stresstest på likviditetsbufferen. LCR beregnes og rapporteres til Finanstilsynet månedlig.

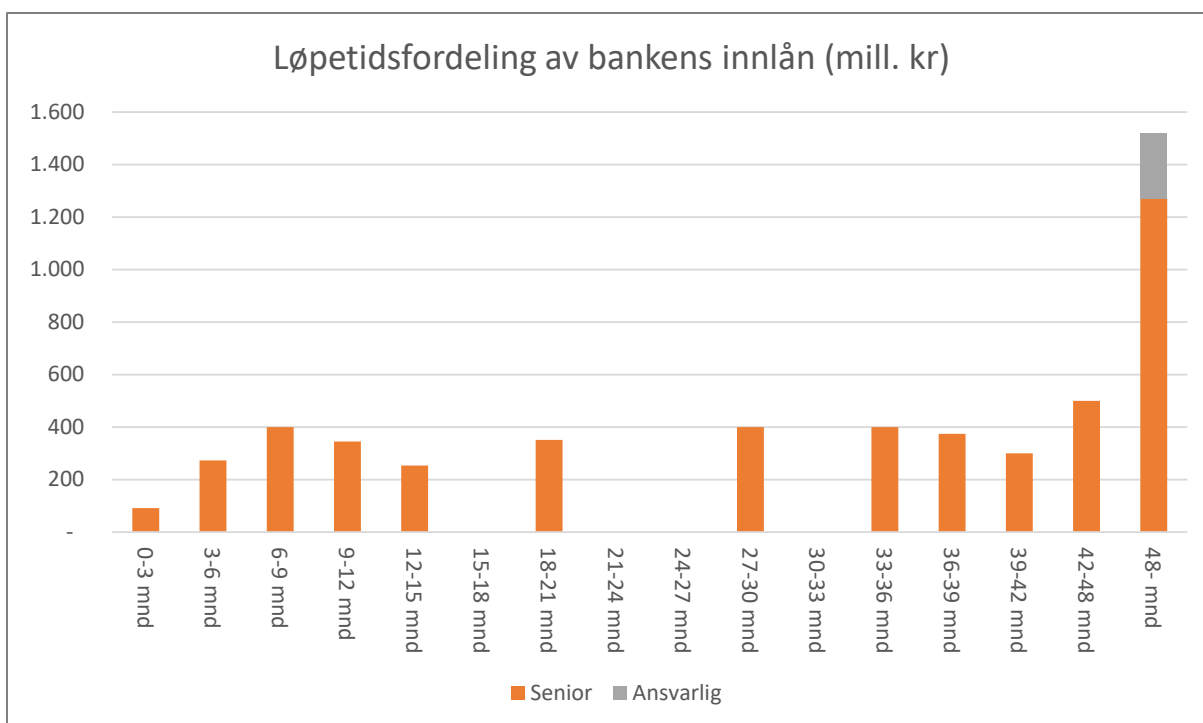

Likviditetsstrategien angir overordnede retningslinjer for bankens styring av finansieringsrisiko. Banken ønsker å ha en konservativ risikoprofil, noe som gjenspeiles i en diversifisert finansieringsstruktur. Banken arbeider aktivt for en best mulig diversifisering av finansieringskilder, -produkter og forfall. Hovedvekt av finanseringen vil for en bank av SpareBank 1 Ringerike Hadelands størrelse komme fra det norske markedet. Banken skal finansiere seg ved innskudd fra kunder, innlån fra ulike markeder, avlastning til SpareBank 1 Boligkreditt og Næringskreditt, kommitterte trekkrettigheter og ukommitterte trekkrettigheter.

Volumveid snittdurasjon på samlede ekstern finansering skal minimum være 2,5 år. Per 4.kvartal 2017 var volumveid snittdurasjon på 2,81 år.

Se note 16 og 17 i årsregnskapet for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av likviditetsrisiko.

7.4 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko defineres av Finanstilsynet som:

”risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser.”

Hendelsestyper er av Finanstilsynet definert som:

Type hendelse	Definisjon
Internt bedrageri	Tap som følge av handlinger med sikte på uberettiget å tilegne seg midler eller omgå lovgivning eller virksomhetens mål unntatt hendelser knyttet til forskjellsbehandling.
Eksternt bedrageri	Tap som følge av handlinger som har til hensikt å bedra, uberettiget tilegne seg midler eller omgå lovgivningen, begått av en tredjepart.
Ansettelsesvilkår og sikkerhet på arbeidsplassen	Tap som følge av hendelser som er i strid med lovgivning, forskrifter og avtaler om arbeidsmiljø, utbetaling av erstatninger som følge av personskade eller andre forhold.
Kunder, produkter og forretningspraksis	Tap som følge av utilsiktede handlinger eller unnlater som medfører manglende oppfyllelse av en forpliktelse overfor bestemte kunder (herunder tillits- og egnethetskrav), eller som følge av produktets art eller utforming.
Skade på fysiske eiendeler	Tap som følge av skade på, eller tap av, fysiske eiendeler i naturkatastrofer eller andre begivenheter.
Avbrudd i drift eller systemer	Tap som følge av driftsavbrudd eller systemfeil.

Type hendelse	Definisjon
Oppgjør, levering og annen transaksjonsbehandling	Tap som følge av utilstrekkelig eller sviktende transaksjonsbehandling eller systemer for transaksjonsbehandling med handelsmotparter og leverandører.

Styring og kontroll

Banken tar utgangspunkt i Finanstilsynets tilnærming til operasjonell risiko definert i «*Modul for vurdering av operasjonell risiko*» som igjen bygger på COSO, et internasjonalt akseptert rammeverk for helhetlig risikostyring. Rammeverket består av åtte innbyrdes relaterte komponenter; *internt miljø, etablering av målsettinger, identifisering av hendelser, risikovurdering, risikohåndtering, kontrollaktiviteter, informasjon og kommunikasjon og oppfølging*”.

Bankens risikobilde for operasjonell risiko er utarbeidet med grunnlag i en risikoanalyse med utgangspunkt i aktuelle hendelser som kan ramme banken. Driftsavbrudd / bortfall av sentrale IKT systemer samt svindel og kriminalitet anses for å være bankens største operasjonelle risikoer.

Vurdering av internkontroll innenfor sentrale områder innenfor operasjonell risiko rapporteres til styret kvartalsvis som del av bankens risikoreport.

Banken har en etablert praksis for registrering av uønskede hendelser. En samlet oversikt over uønskede hendelser bidrar til at banken har fokus på de rette områdene hva gjelder kvalitet og internkontroll.

Totalt i 2017 er det rapportert 45 hendelser. Alle hendelser blir tildelt tiltakseier for å sikre organisatorisk læring. Rapportering av utvikling i uønskede hendelser rapporteres til styret kvartalsvis som del av bankens risikoreport.

Banken er i henhold til Personopplysningsloven og IKT-forskriften pålagt å ha en krise- og kontinuitetsplan som gir retningslinjer for hvordan Sparebank1 Ringerike Hadeland skal håndtere en uønsket hendelse, krise eller nødsituasjon.

Bankens krise- og kontinuitetsplan beskriver beslutningsstruktur og organisering av en krise der en eller flere avdelinger i banken er involvert. Planen bygger på ”Krise- og kontinuitetsplan for selskaper i SpareBank 1-alliansen” og i varetar bankens rolle i en eventuell krise som omfatter flere enheter i Alliansen.

Lederbekreftelser gjennomføres årlig i henhold til forskrift om risikostyring og internkontroll §7. Hver leder vurderer grad av etterlevelse/kvalitet og eventuelle brudd på gjeldende regelverk innenfor i 4 hovedområder:

- Rutiner/policy/strategi
- Lover og regler
- Kompetanse
- Organisasjon

Banken benytter basismetoden ved beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko.

8 Vurdering av kapitalbehov (pilar 2)

I kapitlene nedenfor er det redegjort nærmere for rammeverk og styring av de risikotypene som ikke dekkes av Pilar 1 - minimumskravet til ansvarlig kapital, samt gitt en nærmere beskrivelse av beregningen av bankens interne vurdering av kapitalbehovet for kreditt-, markeds- og operasjonell risiko der den avviker fra de regulatoriske beregningene.

8.1 Kredittrisiko

Kapital for kredittrisiko i Pilar 1 er utformet ut fra at kredittporteføljen er bredt diversifisert. Kredittrelatert konsentrasjonsrisiko kan oppstå når enkelteksponeringer eller grupper av eksponeringer med samme risiko for tap er så store at risikovektene i beregningen i pilar 1 ikke reflekterer den risikoen som eksponeringen samlet medfører.

For kreditt- og konsentrasjonsrisiko har banken vurdert at bransjekonsentrasjonsrisiko har et pilar 2-kapitalbehov på 70,3 millioner kroner og enkeltkundekonsentrasjonsrisiko på 78,3 millioner kroner. Totalt er pilar 2-kapitalbehovet for konsentrasjonsrisiko 148,6 millioner kroner. Dette kapitalbehovet tilsvarer 1,1 prosent av beregningsgrunnlaget. Bankene benytter tilsvarende metodikk som Finanstilsynet, jevnfør rundskriv 12/2016. Bankene har vurdert at det ikke foreligger et pilar 2-kapitalbehov for andre risikoer knyttet til kredittporteføljen.

Konsentrasjonsrisiko	Kapitalbehov		Metode
	MNOK	I % av b.gr.lag	
Bransjer	70,3	0,5 %	Korrelasjon- og volatilitetsjustert Herfindal-Hirschman indeks (HHI)
Enkeltkunder	78,3	0,6 %	Herfindal-Hirschman indeks (HHI) + gruppejusteringsfaktor
Høy utlånsvekst	0,0	0,0 %	Finanstilsynets modell for beregning av mulig kapitalbehov, vekstutover 8% årlig
Geografi	0,0	0,0 %	Vurdering av eksponering og markedsområde
Ubenyttede kredittrammer med null prosent konverteringsfaktor	0,0	0,0 %	Banken har ikke slike engasjement
Avvikende negativ porteføljekvalitet	0,0	0,0 %	Finanstilsynets modell, sammenligning med norgesporteføljen
Sum	148,6	1,1 %	

8.2 Markedsrisiko

Gjennom interne vurderinger i Pilar 2 beregnes kapital for rente-, kurs-, spread- og valutarisiko for banken.

Bankene benytter modeller definert i Finanstilsynets rundskriv 12/2016 vedlegg 3, kapittel 4.4-4.7 for beregning av Pilar 2 krav for markedsrisiko. Modellene baseres på beregnet fallrisiko for ulike aktivklasser med tilhørende vurdering av tapspotensial som følge av likviditets- og konsentrasjonsrisiko.

Beregnet risikojustert kapitalbehov for markedsrisiko etter intern vurdering er **43,2 mill. kroner** per 30.09.2017:

	Kapitalbehov		Metode
	MNOK	I % av b.gr.lag	
Renterisiko	20,0	0,14 %	Iht. FT Rundskriv 12/2016 kap. 4.4. Standardsjokk på 2 %-poeng over hele rentekurven. Beregnet på bankens ramme.
Spreadrisiko	18,4	0,13 %	Iht. FT Rundskriv 12/2016 kap. 4.5. Kapitalbehov = Stressfaktor (iht. rating) x gjenværende løpetid (år) x justeringsfaktor (0,6)
Aksjerisiko	1,8	0,01 %	Iht. FT Rundskriv 12/2016 kap. 4.3. Stressfaktor 45% med maksimalt samlet kvalitativt tillegg på tapspotensialet på 40%. Justert for Pilar 1 og redusert fradrag i bankens ansvarlige kapital.
Valutarisiko	3,0	0,02 %	Iht. FT Rundskriv 12/2016 kap. 4.6. 25% stressfaktor. Beregnet på bankens ramme. Med påslag for moderat risiko på konsentrasjon og likviditet.
Sum	43,2	0,31 %	

Det er ikke beregnet kapitalbehov for CVA risiko i Pilar 2. Det er i Pilar 1 gjort tillegg i beregningsgrunnlag for motpartsrisiko derivater (CVA) på 22 millioner kroner, dette anses for å være tilstrekkelig.

8.3 Likviditetsrisiko

Banken opplever kontinuerlig endringer i konkurransesituasjonen og endringer i lovgivning som kan påvirke både inntekter og kostnader. Økt finansieringskostnad er en slik endring og banken har opplevd flere perioder med økt finansieringskostnad. Banken foretar løpende tilpasninger i forretningsmodeller og priser for å kompensere for bortfall av inntekter eller økte kostnader, som eksempel vil økt finansieringskostnad gi grunnlag for økt utlånsrente. Med bakgrunn i en slik tilpasning og mulighetsrommet knyttet til andre finansieringskilder beregner ikke banken kapital for likviditetsrisiko i Pilar II.

8.4 Operasjonell risiko

Kapital for operasjonell risiko inngår i bankens prosess for vurdering av økonomisk kapital etter pilar 2. Banken benytter i Pilar 1 basismetoden for beregning av operasjonell risiko, dvs. at kapitalkravet utgjør 15 % av gjennomsnittlige nettoinntekter siste 3 år.

Med bakgrunn i at det ikke er identifisert forhold som tilsier at basismetoden ikke gir et korrekt bilde av bankens operasjonelle risiko beregnes det ikke ytterligere kapitalbehov for operasjonell risiko under Pilar 2

8.5 Risiko knyttet til fremtidige pensjonsforpliktelser

Et foretaks fremtidige pensjonsforpliktelser overfor ansatte i ytelsesbaserte pensjonsordninger kan representere betydelige beløp. Risikoen knyttet til slike forpliktelser inkluderes ikke i pilar 1, og risikoen vurderes derfor som del av Pilar 2.

Det er to risikoer påvirker nettoforpliktelsen i ytelsesordninger, risikoen for verdifall på aktiva i pensjonsordningen og risikoen for økte pensjonsforpliktelser som følge av levetidsforventninger/dødelighetsforutsetninger, lønnsvekst, G-regulering, pensjonsregulering og endring i diskonteringsrente. De ytelsesbaserte pensjonsordningene er lukket for nye medlemmer. Bankens tilbyr nå innskuddsordning for sine ansatte, noe som bidrar til å redusere omfanget av usikkerheten knyttet til bankens fremtidige pensjonsforpliktelser.

Banken gjennomførte ulike sensitivitetsberegninger av fremtidige pensjonsforpliktelser i forbindelse med ICAAP-prosessen i 2016. Stresstest av bankens pensjonsforpliktelser og verdifall på pensjonsmidlene ga en økning i netto pensjonsforpliktelser per år på 9,5 millioner kroner. Resultatet var at mer-kostnadene som kan oppstå, ikke var større enn at de kan finansieres over løpene drift.

Styret i banken har med virkning fra 1. juli 2017 besluttet å gjennomføre en 2. gangslukking av bankens ytelsesbaserte pensjonsordninger. Pensjonister og ansatte født til og med 1960 blir værende i ytelsesordningene, mens yngre årsklasser overføres til bankens innskuddspensjonsordning. Antall ansatte på ytelsesbasert ordning ble dermed redusert fra 70 til 39 aktive medlemmer. Tiltaket vil på kort sikt redusere bankens pensjonsrisiko og på lengre sikt fjerne bankens pensjonsrisiko helt.

Med bakgrunn i en slik tilpasning beregner ikke banken kapital for risiko knyttet til fremtidige pensjonsmidler i pilar 2.

8.6 Andre Pilar 2 tillegg

8.6.1 Risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva

Banken deponerer godkjente papirer i Norges Bank som er tilgjengelig for pant for D-lån og F-lån fra Norges Bank. Likviditetsstrategien angir at banken ikke skal benytte D-lån i Norges Bank som kilde til ordinær finansering, såfremt markedet for øvrig kan dekke behovet. F-lån i Norges Bank kan benyttes som finansieringskilde for banken.

Med utgangspunkt i at bankens likviditetsstrategi angir at banken ikke skal benytte D-lån i Norges Bank som kilde til ordinær finansering, samt at banken normalt ikke benytter F-lån, er det ikke satt av kapital i Pilar 2 for risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva.

8.6.2 Systemrisiko

SpareBank 1 Ringerike Hadeland kan bli «truffet» av systemrisikoen blant annet gjennom:

- Finansmarkedet:
  - ordringer på andre banker
  - Verdipapirplasseringer
  - Motpartsrisiko derivater
  - Strammere likviditet og økt likviditets-/refinansieringsrisiko
- Personmarkedet PM
  - Økende arbeidsledighet og derigjennom økende mislighold
  - Fallende panteverdier
- Bedriftsmarkedet BM
  - Usikre tider, redusert forbruk og investeringer, redusert lønnsomhet i bedriftene
  - Økt mislighold
  - Fallende sikkerhetsverdier

SpareBank 1 Ringerike Hadeland konkluderer med at systemrisikoen vurderes som forhøyet samlet sett, men at nivået ikke vurderes å være høyere enn det som er ivaretatt gjennom kalibreringen av kredittmodellene, den motsykliske kapitalbufferen og systemrisikobufferen. Det settes følgelig ikke av kapital for systemrisiko i pilar 2

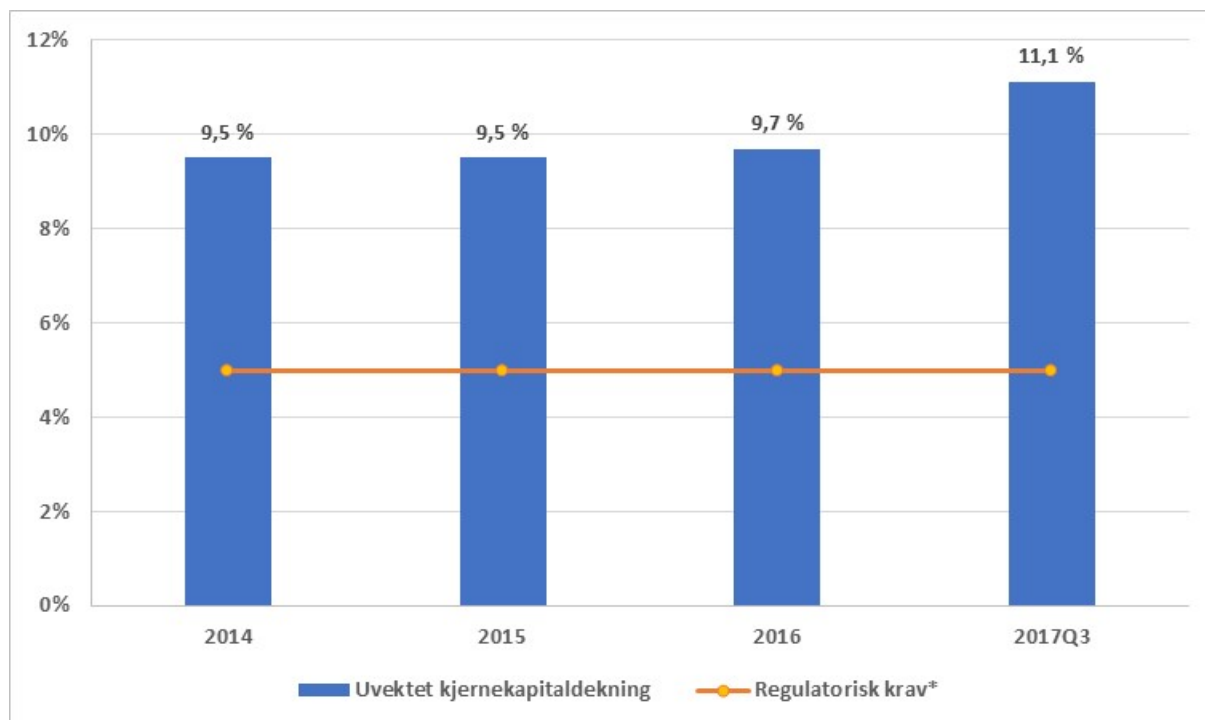
8.6.3 Risiko for overdreven gjeldsoppbygging

Ved vurdering av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging benytter banken uvektet kjernekapitalandel (leverage ratio) som en indikator, i tråd med Finanstilsynets anbefalinger i rundskriv 12/2016. Uvektet kjernekapitalandel er krav til kjernekapital som andel av bankenes eksponering før risikovekting.

Uvektet kjernekapitalandel er en soliditetsindikator som supplerer de risikovektede minstekrav. Kravet har til hensikt å fungere som sikkerhet mot for lavt beregningsgrunnlag i kapitaldekningsberegningene og sørge for at bankene, særlig IRB-bankene, holder et minimum av kapital, selv ved vridning av porteføljen mot lavrisikosegmenter.

Finansdepartement fastsatte 20. desember 2016 minstekrav til uvektet kjernekapitaldekning på 3 prosent for banker. Alle banker skal i tillegg ha en uvektet kjernekapitaldekningsbuffer på minst 2 prosent. Systemviktige banker skal utover dette ha en uvektet kjernekapitaldekningsbuffer på minst 1 prosent.

Bankens uvektede kjernekapitaldekning var 11,1 prosent per 30.09.2017, og oppfyller kravet til uvektet kjernekapitaldekning på 5 prosent med god margin.

Med utgangspunkt i bankens langtidsplan og langtidsprognose forventes det ingen vesentlig reduksjon i uvektet kjernekapitaldekning, og det settes følgelig ikke av kapital for risiko for uforsvarlig gjeldsoppbygging i pilar 2.

8.6.4 Forsikringsrisiko

Banken er indirekte eksponert for forsinkingsrisiko gjennom eierskapet i SpareBank 1 Gruppen. Bankens eksponering knyttet til forsikringsområdet er implisitt behandlet gjennom vurdering av eierrisiko, jevnfør kapittel 8.6.5

8.6.5 Eierrisiko

Banken har en betydelig risikoeksponering mot SpareBank 1 Gruppen og SpareBank 1 relaterte selskaper. SpareBank 1-alliansen med tilknyttede selskaper er et meget viktig strategisk fundament som gir banken tilgang på produkter, teknologi, kompetanse og markedsprofilering og bidrar til at banken kan være en selvstendig lokalbank.

Banken utøver sin eierstyring i eide selskap gjennom formelle styringsorganer i Samarbeidende Sparebanker (SamSpar), SpareBank 1 Gruppen AS, Alliansesamarbeidet og de øvrige eide selskapene. I 2012 ble "Samsparhuset" etablert med 11 årsverk blant annet for å styrke bankenes innflytelse innenfor SpareBank 1 Alliansen.

Hoveddelen av bankens eierrisiko er knyttet til underliggende kredittrisiko, markedsrisiko og forsikringsrisiko i de eide selskapene.

Ved vurdering av eierrisiko tar banken utgangspunkt i Finanstilsynets rundskriv 12/2016 vedlegg 3, kapittel 4.2 og 4.7. Verdifall fra beregnet markedsverdi, justert for pilar 1 kapitalkrav og evt. "fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor" for det aktuelle selskapet

Fallrisiko før fradrag for "direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor" er estimert til 117 millioner kroner for de selskapene med positiv fallrisiko, det vil si verdi etter fall lavere enn markedsverdi. Samtidig er det allerede gjort fradrag for 231 millioner kroner i ren kjernekapital, og fradraget kan derfor anses fullt ut dekkende for bankens eierrisiko. På den annen side kan det argumenteres for at hver enkelt eierandel bør vurderes for seg slik at kapitalbehovet ikke «kryss-subsidieres».

Banken velger å vurdere eierrisiko for hver enkelt eierandel for seg og beregner Pilar II kapitalbehov for eierrisiko til 9 millioner kroner

8.6.6 Strategisk-, forretnings- og omdømmerisiko

Strategisk risiko defineres som risikoen for uventede tap eller sviktende inntjening i forhold til prognoser knyttet til vekstambisjoner, inntreden i nye markeder, forretningsområder eller oppkjøp. Banken ikke identifisert vesentlige strategiske risikoer som bør tilsi pilar 2-kapitalbehov.

Forretningsrisiko defineres som risikoen for uventede inntekts- og kostnadssvingninger. Risikoen kan opptre i ulike forretnings- og/ eller produktsegmenter og være knyttet til konjunktursvingninger og/eller endret kundeatferd. Banken foretar løpende tilpasninger i forretningsmodellen for å kompensere for bortfall av inntekter eller økte kostnader, og med bakgrunn i en slik tilpasning beregner ikke banken kapital for forretningsrisiko i Pilar II.

Omdømmerisiko defineres som risiko for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet, dvs. hos kunder, motparter, egenkapitalbevisiere og myndigheter. Utfordringen med beregning av risikojustert kapital for omdømme risiko er at det ikke foreligger noen anerkjent metodikk eller tilnærming for kvantifisering av denne type risiko. Mediebildet har vært preget av positive omtale og det har vært få kundeklager eller negative tilbakemeldinger. Selskapet Retriever gjennomfører løpende medieovervåking for banken og har i løpet av det siste året (01.07.2016 - 30.06.2017) funnet at det er publisert 131 medieoppslag, hvorav 3 er negative. Banken har p.t. ikke beregnet risikojustert kapital for omdømmerisiko, slik risiko anses å være dekket blant annet gjennom avsatt kapital for operasjonell risiko, strategisk risiko og eierrisiko knyttet til SpareBank 1 Gruppen.

8.7 Samlet pilar 2-kapitalbehov

Totalt er pilar 2-kapitalbehovet vurdert av Banken til 201 millioner kroner. Dette kapitalbehovet tilsvarte 1,5 prosent av beregningsgrunnlaget per 30.09.2017. Banken har således vurdert at det ikke foreligger et pilar 2-kapitalbehov for operasjonell risiko, pensjonsforpliktelser, likviditetsrisiko, strategi- og forretningsrisiko, risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva, systemrisiko, risiko for overdreven gjeldsoppygging og forsikringsrisiko.

	Pilar 1-krav (30.09.17)		Egenvurdert pilar 2-kapitalbehov		Pilar 2-kapitalbehov SERP	
	MNOK	I % av b.gr.lag	MNOK	I % av b.gr.lag	MNOK	I % av b.gr.lag
Kreditrisiko	1.025	7,4 %	-	-	4	0,0 %
Kredittkonsenstrasjonsrisiko	-	-	149	1,1 %	151	1,1 %
Markedsrisiko	-	-	43	0,3 %	64	0,5 %
Operasjonell risiko	82	0,6 %	-	-		
CVA-risiko	2	0,0 %	-	-		
Øvrige risiko, herunder eierrisiko	-	-	9	0,1 %	9	0,1 %
Finanstilsynets skjønnsmessige pilar 2-krav for SB1G	-	-			13	0,1 %
Fradrag som følge av forholdsmessige konsolideringen av finansforetak i samarbeidende gruppe som inntraff i 1. januar 2018					-13	-0,1 %
Sum	1.109	8,0 %	201	1,5 %	228	1,7 %
Beregningsgrunnlag 30.09.2017	13.865					
Beregningsgrunnlag 30.09.2016					13.309	

Finanstilsynet har med utgangspunkt i beregningsmetodikken, samt skjønnsmessige vurderinger, vurdert et samlet pilar 2-krav på 1,7 prosent av beregningsgrunnlaget. Finanstilsynets vurdering tilsier et pilar 2-kapitalbehov for kreditt-, markeds- og eierrisiko på henholdsvis 1,1 prosent, 0,5 prosent og 0,2 prosent av beregningsgrunnlaget. Effekten av konsolidering av eierandeler i finansforetak i samarbeidende gruppe er estimert til minus 0,1 prosent av beregningsgrunnlaget. Finanstilsynets vurderinger tilsier at kravene til ren kjernekapitaldekning, kjernekapitaldekning og samlet kapitaldekning blir på henholdsvis 13,7, 15,2 og 17,2 prosent. Pilar 2-kravet trer i kraft 31. mars 2018.